

«НАБАТ», конфедерація анархістських організацій України — об'єднання анархістів, що діяли в Україні 1918—20 з метою активізації анархістського руху та здійснення ідей *анархізму*. Створена після падіння влади гетьмана П. Скоропадського на конференції в Курську (12—16 листопада 1918; нині місто в РФ). В її роботі взяли участь представники протилежних течій в анархізмі — анархо-синдикалісти та *анархо-комуністи*, які посідали домінуюче місце в конфедерації. До керівного органу обрано В.Воліна, М.Мрачного, А.Которовича, Й.Гутмана та Я.Суховольського. Конфедерація не охопила всі анархістські групи в Україні, куди переїхало багато анархістів з Росії після їх розгрому рад. владою в квітні 1918. Конфедерація мала у своїх лавах летучу групу по організації терору і повстань в Україні, але займалася переважно агітаційно-пропагандистською роботою. Десятки місц. газет «Набат», брошури, листівки та прокламації пропагували ідеї безвладного комуніст. сусп.-ва. Конфедерація покладала великі надії на реалізацію своїх планів на масовий сел. повстанський рух — махновщину, з якою встановила зв'язки в січні 1919. З виникненням у серпні 1919 Революц. повстанської армії України (махновців) «набатівці» спробували не лише поширювати свої ідеї серед особового складу армії, а й підпорядкувати собі повстанців та їхнього ватажка Н.Махна. «Батько» скептично поставився до «набатівців». Проте він довірив очолювати її керівникам Реввійськраду: 1919 — В.Воліну, а 1920 — А.Барону. Коли керівники конфедерації побажали підпорядкувати «батька» собі, той вигнав В.Воліна і А.Барона зі своєї армії. На

3-й конференції «Набата», що проходила з 3 по 8 вересня 1920, Н.Махна було піддано нищівній критиці й заявлено, що він не є анархістом. Тоді ж анархістами було вирішено розпочати рішучу боротьбу проти рад. влади і перейти конфедерації на нелегальне становище. Упродовж *громадянської війни в Україні 1917—1921* конфедерація була нерозривно пов'язана з махновщиною і дублювала її дії. Коли в жовтні 1920 махновці уклали угоду з *більшовиками* для боротьби з П.Врангелем, анархісти знову вернулися до Н.Махна, де їм дозволялася агітація своїх ідей. Після розгрому П.Врангеля Червоною армією 26 листопада 1920 приступила до ліквідації махновщини. Це означало й крах анархізму в Україні. До 1 жовтня 1921 конфедерація та самостійні укр. анархістські групи були ліквідовані.

Літ.: *Аришинов П.А.* История махновского движения (1918—1921). Берлин, 1923; *Верстюк В.Ф.* Махновщина: Селянський повстанський рух на Україні (1918—1921). К., 1991; *Боровик М.А.* Анархістський рух в Україні у 1917—1921 рр. «УІЖ», 1999, № 1.

В.М. Волковинський

НАВРОЦЬКИЙ Володимир Михайлович (18.11.1847—16.03.1882) — громад. діяч, економіст-статистик, юрист, етнограф, публіцист, літ. критик. Н. в с. Котузів на Тернопільщині у сім'ї священика. Початкову освіту здобув у *Коломиї*. Під час навчання в г-зії у Станіславі (нині м. *Івано-Франківськ*) долучився до громадського молодіжного руху, підготував низку статей аналітичного характеру для газ. «Зірка». 1866 вступив на юрид. ф-т Львів. ун-ту. В студентські роки продовжував активну участь у роботі укр. студентської «громади» у *Львові*,

Львівського товариства «Просвіта», був активним дописувачем час. «Правда». Почав друкувати свої історико-етнографічні праці («Руська родина», «Весілля в Котузові» та ін.). 1871 після закінчення ун-ту одержав посаду держ. службовця в м. Рясів (нині місто в Польщі), де працював до кінця життя. Підтримував зв'язки з М.Драгомановим, М.Бачинським, В.Барвінським та ін. Статті з екон. питань друкував у «Правді», «Ділі», «Киевском телеграфі», «Вестнике Европы», «Одесском вестнике» та ін. відомих виданнях. Автор низки статей з економіки та фінансів *Галичини*, в яких дослідив проблеми формування пром-сті в умовах численних залишків кріпосництва, експлуатації краю іноз. капіталом, виступив із критикою податкового законодавства й фінансової політики *Австро-Угорщини*. Захищаючи екон. інтереси *селянства*, Н. піддав критиці аграрну програму галицьких поміщиків і податкове законодавство. Простежуючи еволюцію сел. госп-в у Галичині 19 ст., Н. проаналізував перехідний період від натуральної до ринкової економіки, висвітвив механізми, що штовхали сел. госп-во в залежність від банківського капіталу, дослідив вплив централізованої фінансової системи на соціально-екон. становище краю. Центральними в екон. розвідках Н. були проблеми ліцитації сел. наділів (продаж з аукціону), пропінанції (монополія *шляхти* на вирво та продаж спиртних напоїв) та індемнізаційних викупів (відшкодування поміщикам вартості скасованих кріпосних повинностей селян).

Характеризуючи податкове законодавство й фінансову систему Австро-Угорщини, учений

Н

В.М. Навроцький.

О. Навроцький.

довів, що фіскальна політика уряду нищить економіку. Виступив з гострою критикою проекту урядової реформи домового податку 1875, яка передбачала заміну т. зв. чиншово-класового податку новим, узагальненим. Одним із перших у Європі дослідив бюджет сел. родини, на цій підставі аргументовано довів руйнівну дію фіскалізму щодо сел. госп-ва.

В екон. працях Н. було встановлено вплив податків на різні види госп. діяльності, соціально-екон. розвиток окремих регіонів, структуру економіки. Він уперше поставив проблему регіонального розподілу податкового навантаження, започаткувавши дослідження фінансового колоніалізму та податкової експлуатації.

В історико-геогр. нарисах Н. наголошував на впливі геогр. розташування й природи краю на спосіб життя його мешканців, їхні госп. традиції та к-ру, характер і схильності. Відтак можна стверджувати, що вчений започаткував етногеографічні дослідження, застосувавши міждисциплінарний підхід до вивчення й характеристики укр. земель.

Н. значну увагу приділяв проблемам укр. культ. та літ. розвитку, виступав проти зверхнього ставлення до нар. витоків і літ. мови в праці «Посмертне слово літературі „галичско-обшерусской“» (1870), рецензіях на «Збірник літературний Галицькоруської Матиці» (1870), «Історичні пісні українського народу з поясненнями В. Антоновича і М. Драгоманова» (1874) та ін. Відомі також лірико-поетичні твори Н.: «Добраніч родині», «До ластівки», «Споминки» (1878) та ін.

Публікації Н., що виходили друком у Львові, Києві, Одесі й Женеві (Швейцарія), дістали дуже високу оцінку сучасників — М. Драгоманова, С. Подолинського, справили помітний вплив на творчість І. Франка, який назвав екон. роботи Н. капітальними, цинив їх передусім за теор. глибину й сусп. спрямованість.

П. у м. Ряшів (Польща).

1884 за редакцією І. Франка вийшов друком I том із запланованого повного зібрання творів Н., до якого увійшли економіко-публіцистичні та літературно-

критичні статті, окремі нариси й поетичні спроби.

2004 географічно-стат. та статистико-екон. праці Н. зібрані, підготовлені до друку й видані за наук. редакцією С. Злупка. Значна частина наук. та літ. спадщини Н. досі не опублікована і зберігається в архіві І. Франка.

Праці: Твори. Львів, 1884; Географічно-статистичні та статистико-економічні праці. Львів, 2004.

Літ.: Драгоманов М. В. Навроцький: Некролог. «Громада: Українська збірка» (Женева), 1882, № 5; Студинський К. Переписка М. Драгоманова з В. Навроцьким. В кн.: За сто літ, т. 1. К., 1927; Вітанович І. Володимир Навроцький (1847—1882): Перший український статистик-економіст в Галичині на тлі своєї доби. Львів, 1934; Франко І. На смерть Володимира Навроцького. В кн.: Франко І. Твори, т. 13. К., 1954; Його ж. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. В кн.: Франко І. Зібрання творів, т. 41: Літературно-критичні праці (1890—1910). К., 1984; Злупко С. М. «І світлом ума свого він освітив...» В кн.: Злупко С. Українська економічна думка: Постаті і теорії. Львів, 2004; Корнійчук Л. Я. Історія економічної думки України: Навчальний посібник. К., 2004; Небрат В. В. Українська фінансова думка другої половини XIX — початку XX століть. К., 2007.

В. В. Небрат.

НАВРОЦЬКИЙ Осип (24.03.1890—06.08.1972) — військ. і політ. діяч. Н. в с. Гологочі (нині Підгаєцького р-ну Терноп. обл.). Закінчив г-зію в *Бережанах*, навч. на правничому ф-ті Львів. ун-ту. Голова Укр. студентського союзу (1912—13), провідний діяч *Української радикальної партії* і член її гол. управи (1912—14). Від 1914 — у *Леґіоні Українських січових стрільців* (сотня В. Дідушка), учасник боїв у Карпатах. Активний учасник визвол. змагань, керівник інтендантської служби 2-ї Коломийської бригади та заст. керівника інтендантської служби III-го корпусу *Української Галицької армії*, керівник заплія Херсон. д-зії Армії УНР. Один із засновників *Української військової організації* (1920), один із 3-х членів Начальної команди та її голова (1921) до часу прибуття полковника Є. Коновальця, в'язень польс. тюрем (1921—23, у зв'язку з акціями УВО). 1920—26 — ген. секретар, заст. голови Укр. радикальної партії. 1920—39 — член гол. управи, директор вид-ва «*Червона калина*», член

гол. виділу т-ва «Просвіта» і гол. управи т-ва «*Рідна школа*». Емігрував до Канади (1948). Автор численних спогадів про часи визвол. змагань, які друкувалися в часописах «*Вільне слово*», «*Український голос*», різних збірниках.

П. у м. Вінніпег (Канада).

Літ.: За волю України: Історична збірка УСС. 1914—1964. Нью-Йорк, 1967; Якимович Б. З. Збірник Сили України: Нарис історії. Львів, 1996.

Б. З. Якимович.

НАВЧАЛЬНІ ОКРУГІ, учбові округи — адм.-тер. відомчі одиниці *Російської імперії* (з 1917 — Росії) 1803—1919, у межах яких здійснювалося місц. управління навч. закладами мін-ва нар. освіти. Запроваджувалися згідно з «Предварительними правилами народного просвещения» 1803 внаслідок перебирання д-вою кер-ва й контролю за освіт. галуззю. В основу було покладено модель навчальної реформи, що її здійснила *Річ Посполита* в 1780-х рр. Згідно з «Правилами», засновувалося 6 Н.о. за кількістю існуючих та тих, що мали відкритися найближчим часом ун-тів: Московський, Петербурзький, Дерптський, Віленський, Казанський, Харківський; дещо пізніше — Білоруський (1829), Одеський (1830), Київський (1832), Варшавський (1839), Закавказький (1848), Ризький (створений на основі Дерптського 1893 й переведений 1886 до Риги), Оренбурзький (1874), Західносибірський (1885).

Спочатку поділ *губерній* між округами здійснювався незалежно від етнічних, соціальних, істор. чи регіональних особливостей і визначався близькістю ун-ту чи ін. вишого навч. закладу. Внаслідок *польського повстання 1830—1831* принцип включення губерній не раз змінювався й визначався як попередніми принципами, так й імперськими політико-адм. завданнями, серед яких головним ставало поєднання в одному навч. окрузі більш інтегрованих і менш інтегрованих у складі імперії територій.

З 1804 адміністративно-методичним центром навч. округу був ун-т, який здійснював кер-во і нагляд за всіма навч. закладами округу — г-зіями, повітовими й парафіяльними уч-щами, а також приватними навч. закладами (чо-